

Артистизм як особлива складова педагогічної майстерності викладача

Тетяна Дементьєва,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний університет радіоелектроніки

Учитель должен быть артист ... горячо влюблённый в свое дело!
А. П. Чехов

Існує багато чинників, які впливають на успішність студентів у вищому навчальному закладі, — це і досвід викладачів, і рівень їх професійних знань, і т. ін. Не дивлячись на те, що високий рівень кваліфікації, знання предмета створюють викладачеві авторитет в очах студентів, володіти одними знаннями викладачеві недостатньо, він повинен вміти передати їх студентам в доступній і яскравій формі, щоб вони залишилися в пам'яті.

Власний досвід дозволяє стверджувати, що робота викладача співзвучна до роботи актора. «Актор, який грає роль, знаходиться в самому центрі сценічних подій. Він — живий зв'язок між текстом автора, сценічними вказівками режисера і сприйняттям глядача. В історії театру це важке завдання перетворювало його то в особистість, обожену і містифіковану, «великого актора», то в істоту, що зневажається суспільством» [8, с. 9]. Цю думку можна сміливо перенести на діяльність викладача. Викладач, як і актор, знаходиться в самому центрі дій. А заняття є, певною мірою, педагогічною виставою. Оцінювати викладача студенти починають з моменту, коли він входить до аудиторії; все має значення — його мовлення, поведінка, міміка, жести, одяг. Стало вже відомим фактом те, що ставлення до викладача студенти, як

правило, переносять на предмет, який він викладає.

Коли глядач приходять до театру, він хоче побачити цікаву виставу, наповнену емоціями. Від того, наскільки правдиво гратимуть актори, занурюючи глядача в свою історію, буде залежати чи прийдуть вони ще раз до театру. Від яскравого, цікавого і захоплюючого пояснення викладача в аудиторії залежить чи отримають студенти необхідні знання, які дадуть їм поштовх до самостійної поглибленої роботи над певною темою, або підуть з заняття «порожніми». Для того щоб цього не сталося, викладач повинен мати різні властивості, серед яких значне місце, на наш погляд, займає педагогічний артистизм.

Різні аспекти проблеми педагогічного артистизму відображені в роботах Бундянського Д.В, Булатової О.С., Ваганової Ж.В., Лазарева М.О., Кайдалової Л.Г., Зязюна І.А., Грищенко М.Г. і багато ін.

Артистизм від латинського значить мистецтво. Це художня обдарованість, витонченість сприйняття, висока майстерність виконання чого-небудь, віртуозність [7, с. 64].

На думку Булатової О.С., педагогічний артистизм — це феномен, який функціонує з тим або іншим ступенем активності на всіх стадіях процесу педагогічної творчості. Роль і місце артистизму в викладанні можуть змінюватися при вдо-

сконаленні професійної діяльності, він може проявлятися як якість особистості, а в міру накопичення професійного досвіду інтегрувати всі складові роботи педагога, синтезувати і робити цілісною всю його діяльність [2, с. 49].

Будянський Д.В. тлумачить педагогічний артистизм як комплекс професійно-значущих, взаємопов'язаних та взаємобумовлених якостей, який забезпечує досконале володіння педагогічною технікою та навичками перевтілення, виразної, естетично-привабливої передачі навчального матеріалу з метою максимальної реалізації індивідуального потенціалу педагога [1, с.7].

Грищенко М.Г. визначає артистизм як професійно-значуще педагогічне явище, яке, з одного боку, інтегрує в своєму змісті емоційно-експресивні, художньо-інтелектуальні здібності комунікативної діяльності і надає їй яскраво виражений, емоційно-естетичний характер, а з іншого — артистизм виступає певною педагогічною компетенцією педагога, багато в чому визначає підсумковий результат педагогічної діяльності [3, с. 16].

Лазарєв М.О. трактує педагогічний артистизм як яскраве, виразне втілення не чужих, а своїх власних почуттів, власної духовної висоти, власної унікальної любові до предмета [5, с.61].

Не можна не погодитися з Кайдаловою Л.Г., Щокіною Н.Б., Вахрушевою Т.Ю., які розкривають поняття «артистичність» педагога. Автори вважають, що це краса і багатство внутрішнього світу особистості, здатність яскраво, переконливо, емоційно передавати матеріал, використовуючи фантазію, інтуїцію, імпровізацію, техніку та виразність мови і рухів, самопрезентацію та відкритість [4, с.79].

На думку Грищенко М.Г., основний акцент у розумінні артистизму як педагогічної категорії потрібно робити на такі моменти:

1. Артистизм слід розглядати як з точки зору ремесла (як професійної характеристики діяльності), так і з точки зору мистецтва, як характеристики

простору, в якому відбувається прояв артистизму.

2. Артистизм як поняття можна розглядати тільки з позиції єдності форми і змісту, при цьому зміст передбачає наповнення поняття артистизму з урахуванням таких естетичних категорій, як міра; гармонія — як цілісний досвід сприйняття, категорія мети, що відбиває педагогічну спрямованість на досягнення результату; категорія грації — як моральна чистота носія артистизму; категорія смаку і ритму.

Артистизм з позицій особистісно-орієнтованого підходу вимагає формування в людині не стільки соціально типового, скільки яскраво індивідуального, що дозволяє майбутньому фахівцю стати і залишатися самим собою в мінливому професійному середовищі [3, с. 15].

Таким чином, узагальнюючи погляди авторів на визначення даного поняття, можемо зробити висновок, що педагогічний артистизм викладача — це високий рівень педагогічної діяльності, який проявляється в здатності викладача яскраво, емоційно, своєрідно передати навчальний матеріал, використовуючи весь свій досвід, компетенцію і педагогічні технології.

Але, на жаль, не про кожного викладача можна сказати, що він творча і яскрава особистість.

Автори книги «Педагогічна майстерність викладача» на основі якостей актора (система К.С. Станіславського) всіх викладачів поділили на три групи.

До першої групи віднесли викладачів, які незалежно від стану здоров'я, неприємностей вдома чи на роботі, входячи до навчальної аудиторії, змінюються на очах: змінюються обличчя, осанка, голос. І починається прекрасне заняття-спектакль. Такі викладачі, як правило, люблять свій предмет, люблять студентів. І студенти люблять таких викладачів і в більшості захоплюються їхнім предметом. Це щасливі викладачі, вони ніколи не проміняють свою роботу на будь-яку іншу.

Викладачам другої групи інколи вдається провести гарне заняття, але

частіше — в'ялі, сірі. Гарне заняття приносить задоволення, але якщо таке заняття не правило, а виняток, то у студентів немає стабільного ставлення до навчального предмета і до самого викладача. Викладачу інколи спадає на думку, що робота його невдячна, а може, й бажання залишити її назавжди.

Заняття викладачів третьої групи завжди нецікаві. Вони йдуть на заняття, як на муку. Студенти сприймають таке заняття як неминучу «обов'язковість». У таких викладачів настає раннє розчарування своєю роботою, стомлюваність. Автори вважають, що навчити людину педагогічній майстерності, як і акторській, можна, якщо вона не має протипоказань до педагогічної діяльності та має бажання стати хорошим педагогом [4, с.81]. Бути справжнім педагогом — це покликання, природний дар, який можна тільки розвивати. Його неможливо придбати.

В структурі педагогічного артистизму дослідники виділяють різні складові, виходячи з своєї сфери діяльності. Спираючись на фундаментальні дослідження О.С. Булатової, у структурі педагогічного артистизму викладача можна виділити:

1. Внутрішній артистизм — культура педагога, безпосередність і свобода, чарівність, емоційність, гра уяви, витонченість, подібний шлях постановки і рішення проблем, асоціативне бачення, несподівані яскраві ходи в «сценарії» уроку, внутрішня «настройка» на творчість, самовладання в умовах публічності та ін.

2. Зовнішній артистизм — ігрова подача, «техніка» гри, особливі форми вираження свого ставлення до матеріалу, передача свого емоційного ставлення до дійсності, володіння умінням самопрезентації, вміла режисура заняття [2, с. 50-51].

З метою аналізу змісту і структури педагогічного артистизму викладачів було проведено дослідження [9] з використанням системно-структурного та особистісного підходів, що дозволило відобразити різноманітність досліджуваного явища.

У дослідженні педагогічного артистизму взяли участь 40 викладачів вищих навчальних закладів (20 чоловіків і 20 жінок). У дослідженні артистизму викладачів взяли участь 100 студентів вищих навчальних закладів.

На питання: чи повинен викладач бути артистичним — 97,5 % викладачів дали позитивну відповідь. На питання, чи вважаєте ви себе артистичним викладачем — 100 % викладачів-чоловіків визначили себе артистичними, в той же час, 65 % викладачів-жінок не вважають себе такими.

Всі опитані студенти відповіли, що викладач повинен бути артистичним. Студенти вважають, що артистизм мови відіграє важливу роль у діяльності викладача; 57 % студентів підкреслили важливість емоційної складової артистизму; 44 % студентів цінують в діяльності викладача: жести, міміку і пластичні рухи, емансипацію. При ранжируванні професійних навичок викладача найбільш важливим, з точки зору студентів, є залучення аудиторії в змістовний матеріал.

В процесі дослідження виявлені дуже значні відмінності між жінками-викладачами і викладачами-чоловіками.

Отже, групою жінок-викладачів визнано, що творчі якості особистості є артистизмом. Артистизм проявляється не тільки в зовнішньому вигляді, але й в активній внутрішній роботі. Жінки-викладачі зосереджуються на духовній складовій особистості викладача, його творчих здібностях у виразній поведінці. Викладачі-жінки визнають важливість цієї якості в особистості викладача більше, ніж викладачі-чоловіки.

Відповідно, викладачам-чоловікам, як правило, не вистачає артистизму. Вони послідовні і надійні в усьому, що їх оточує. Викладачі-чоловіки відрізняються точністю, послідовністю в своїх діях, вважають за краще матеріальну сторону життя, ніж духовну.

Викладачі-жінки мають художні здібності, добре розвинений естетичний і ху-

дожній смак, що є основою педагогічного артистизму. Звичайні лекції жінки-викладачі вмюють підносити в цікавій, барвистій, насиченій формі. Для цього вони використовують весь свій потенціал, свої педагогічні навички, виразність мови, художні здібності, уяву, мислення, інтуїцію, емпатію, імпровізацію.

Чоловіки-викладачі виконують всі навчальні завдання відповідно до інструкції, за планом, а жінки-викладачі доповнюють його духовним змістом, завдяки своєму педагогічному артистизму.

На основі порівняльного аналізу дослідниками був зроблений висновок, що між викладачами-жінками і викладачами-чоловіками існують гендерні відмінності. Жінки-викладачі відрізняються емоційністю, виразністю жестів, рухів, свободою, чутливістю. Чоловіки-викладачі, навпаки, проявляють стриманість у вираженні своїх емоцій, рухів, вони раціональні, впевнені в поведінці.

Викладачі, які вмюють активно і виразно проявляти свої почуття, емоції, вмюють бути прямими, спроможні встановити сильні емоційні контакти зі студентами. Емоційність і виразність викладача сприяють появі інтересу у студентів, що в кінцевому результаті підвищує продуктивність та ефективність навчання.

Педагогічний артистизм є необхідною професійною якістю викладача вищої школи, якою необхідно володіти як жінкам-викладачам, так і викладачам-чоловікам.

Викладач вищої школи виховує свою особистість, своє ставлення до світу і людей, він впливає на студентів емоційно. Здатність педагога залучати своїх студентів, передавати красиво, переконливо наукову інформацію, займатися творчим процесом пізнання реальності — це педагогічний артистизм [9, с. 1276–1279].

У процесі педагогічного спілкування артистизм виконує такі функції:

1. Мотиваційна (здійснюється не тільки під час підготовки до заняття, але і під час діяльності).

2. Мобілізаційна (здійснюється на етапі передбачення майбутнього спілкування).

3. Атрактивна (особистісна самопрезентація передбачає вміння педагога не бути посадовою особою, наділеною певними повноваженнями, не підкреслювати своїх переваг).

4. Фасілітаторська (педагогічний артистизм полегшує взаємодію і сприяє прийняттю, розумінню, прояву терпимості до чужої культури).

5. Стимуляційна (стимуляція творчого самопочуття педагога і стимуляція творчої активності).

6. Синтетична (діяльності педагога властиві багатство особистісних проявів, неординарність, відкрита позиція, це сприяє досягненню емоційно-психологічної єдності з аудиторією) [2, с. 75-76].

Результатом артистичного викладання є формування у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до змісту освіти. Емоційне сприйняття матеріалу сприяє збереженню стійкої уваги і інтересу, поглибленню мотивів навчального пізнання. З'являється відчуття розкнутості, свободи, схильності до співрозмовника, зникає нервозність в очікуванні виклику; полегшується сприйняття і прийняття чужого досвіду, зростає здатність мислити творчо [6, с. 78].

Педагогічний артистизм є творчістю викладача. Викладач має більш творчу свободу в аудиторії, хоча він слідує програмі, обмежений часом, метою і завданнями. Викладач, аналізуючи педагогічні ситуації, активність студентів, може змінювати швидкість, темп, наповнювати заняття різним змістом. Артистизм допомагає вибудувати навчальний процес вміло і професійно [9, с.1280].

Викладач, якому притаманний педагогічний артистизм, зможе збагатити свої заняття почуттями, емоціями, розширити можливості освітнього процесу.

Література

1. Будянський Д.В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006. 20 с.
2. Булатова О.С. Педагогический артистизм : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва, 2001. 240 с.
3. Грищенко М.Г. Формирование артистизма у художественных руководителей хореографических коллективов в вузах культуры и искусств : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2009. 24 с.
4. Кайдалова Л.Г., Щокіна Н.Б., Вахрушева Т.Ю. Педагогічна майстерність викладача. Харків, 2009. 140 с.
5. Лазарєв М.О. Основи педагогічної творчості. Суми, 1995. 212 с.
6. Можейко Л.М., Можейко Л.А. Педагогический артистизм и его роль в процессе обучения. URL: <http://journal-grsmu.by/index.php/ojs/article/view/1614>
7. Новий словник іншомовних слів: близько 40000 сл. і словосполучень ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ, 2008. 672 с.
8. Пави П. Словарь театра ; пер. с фр. Москва, 1991. 504 с.
9. Zhdanova N., Mukhlynina O., Bastrakova N., Kondyurina I., Simakova T., Volozhanina E. Pedagogical Artistry as a Professional Feature. URL: <http://www.eurasianjournals.com/Pedagogical-Artistry-as-a-Professional-Feature,78134,0,2.html>

12.06.2019